

Warszawa, 28-03-2024 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

VII.5001.3.2024.AMB

Pan

Łukasz Jankowski

Prezes Naczelnej Rady Lekarskiej

Naczelna Izba Lekarska

ePUAP

Szanowny Panie Prezesie,

dziękuję za zwrócenie mojej uwagi na niepewność odnośnie do stanu prawnego w zakresie przesłanek legalnej aborcji oraz na wynikające z tego konsekwencje, zarówno dla środowiska lekarskiego, jak i dla osób korzystających ze świadczeń opieki zdrowotnej. Odpowiadając na sformułowane w piśmie Pana Prezesa wątpliwości, pragnę zwrócić uwagę na następujące kwestie.

Obecnie, zgodnie z art. 4a ust. 1 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 2022 r. poz. 1575), przerwanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej lub gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r., sygn. akt K 1/20, zakwestionowano możliwość dokonania aborcji w sytuacji, gdy badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu. Wyrok ten został opublikowany w Dzienniku Ustaw, co spowodowało uchylenie przepisu wskazanego w jego sentencji. W obecnym stanie prawnym nie istnieje procedura pozwalająca na zaskarżenie czy podważenie tego

wyroku w sposób, który prowadziłyby do „odżycia” normy uznanej w tym wyroku za niekonstytucyjną.

Okolicznością, która nie może być jednak pominięta w ocenie skutków ww. wyroku TK, jest fakt, że został on wydany z udziałem trzech osób nieuprawnionych do orzekania. Potwierdził to Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z 14 grudnia 2023 r. w sprawie M.L. p. Polsce (skarga nr 40119/21). W szczególności ETPC wskazał, że udział osób nieuprawnionych do orzekania w składzie TK może być uznany za podważający moc prawną orzeczeń przez niego wydawanych (zob. M.L. p. Polsce, § 172; por. wyrok ETPC z dnia 8 listopada 2021 r. w sprawie Dolińska-Ficek i Ozimek p. Polsce, skargi nr 49868/19 i 57511/19, § 319).

Powyższy wyrok rodzi obowiązek jego wykonania po stronie organów władzy publicznej RP¹, w tym może mieć wpływ na praktykę orzeczniczą sądów powszechnych. Należy bowiem zwrócić uwagę, że „[z] mocy art. 19 i art. 32 Konwencji sądy powszechne i SN są związane dokonaną przez ETPCz prawną kwalifikacją konkretnego stanu faktycznego jako naruszenia praw podmiotowych, [...]. Z kolei z mocy art. 46 ust. 1 Konwencji sądy powszechne i SN zobowiązane są zmierzać w ramach przysługujących im kompetencji do wyeliminowania tak zakwalifikowanego stanu z obrotu prawnego i przywrócenia stanu sprzed naruszenia tak dalece, jako to możliwe” (M. Ziółkowski, *Wyrok ETPCz jako podstawa wznowienia postępowania cywilnego*, EPS 2011, nr 9, s. 4–11). Zaznaczyć należy, że na możliwość kwestionowania skutków prawnych orzeczeń TK wydanych w składzie nieodpowiadającym wymogom określonym przez ETPC wskazywałem już w przeszłości, w kontekście wyroku z dnia 7 maja 2021 r. w sprawie Xero Flor p. Polsce (skarga nr 4907/18). Zaznaczałem wówczas, że obowiązkiem wszystkich organów państwa polskiego – w tym Rządu RP – jest wyeliminowanie ryzyka wystąpienia tego typu następstw².

W konsekwencji orzeczenie w sprawie M.L. p. Polsce powinno być uwzględniane także przez sądy powszechne, w szczególności w kontekście spraw karnych, w których oskarżonemu zarzuca się popełnienie jednego z przestępstw stypizowanych w art. 152 § 1–3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.). Powyższe może mieć znaczenie w szczególności w razie przypisania odpowiedzialności karnej na ww. podstawie lekarzowi dokonującemu przerwania ciąży, kiedy badania

¹ Jako pierwszy krok w kierunku jego wykonania odczytywać można podjęcie przez Sejm RP uchwały z dnia 6 marca 2024 r. w sprawie usunięcia skutków kryzysu konstytucyjnego lat 2015–2023 w kontekście działalności Trybunału Konstytucyjnego.

² Zob. wystąpienie z 15 września 2021 r. do Prezesa Rady Ministrów, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-09/Wyst%C4%85pienie%20RPO%20-%20wykonanie%20wyroku%20Xero%20Flor%2015.09.2021.pdf>, dostęp: 21.03.2024 r.

prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu.

Należy podkreślić, że jedną z naczelnych zasad odpowiedzialności karnej (zob. art. 42 ust. 1 Konstytucji RP) jest gwarancja, zgodnie z którą czyn zabroniony prawem karnym powinien być określony ustawą (zasada *nullum crimen sine lege*). Zasada ta oznacza, że penalizacja danego zachowania powinna być dokonana w procedurze niebudzącej jakichkolwiek wątpliwości co do jej legalności. W analizowanej sprawie zakres penalizacji czynów związanych z przerwaniem ciąży jest aktualnie ukształtowany nie ustawą, lecz wyrokiem TK, który został wydany w składzie zakwestionowanym przez orzeczenie ETPC. Okoliczność ta nie pozostaje bez znaczenia z punktu widzenia zasady *nullum crimen sine lege*, która powinna być uwzględniana i stosowana przez sądy, w tym sądy karne. Jestem więc zdania, że w konkretnym stanie faktycznym wyrok ETPC mógłby zostać zastosowany przez sąd karny w taki sposób, że sąd uznałby, iż dokonanie czynu, którego karalność wynika z wyroku TK o sygn. akt K 1/20, nie skutkuje odpowiedzialnością karną.

Wyrok ETPC winien być uwzględniany także przez sądy cywilne, rozpatrujące sprawy z zakresu nienależytego wykonania umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej. Uwaga ta aktualna będzie także po ewentualnej zmianie rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 8 września 2015 r. w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1194 ze zm.), zgodnie z propozycją Minister Zdrowia.

Niezależnie od powyższego pragnę wskazać, że zgadzam się z Panem Prezesem, iż stan prawny dotyczący zasad wykonywania legalnych zabiegów aborcji może w praktyce rodzić wątpliwości i prowadzić do pojawiania się w przestrzeni publicznej różnych, często sprzecznych interpretacji dotyczących przesłanek legalnego przerywania ciąży. Sytuacja ta jest niekorzystna przede wszystkim z perspektywy pacjentek, które wciąż pozostają w niepewności co do warunków, w których mogą skorzystać w Polsce z zabiegu przerywania ciąży. Także z perspektywy lekarzy jest to stan wysoce niepożądany. Należy zaznaczyć, że lekarze dokonujący aborcji na podstawie przesłanki embriopatologicznej – niezależnie od stanowiska wskazanego wyżej, dotyczącego skutków wyroków ETPC dla praktyki orzeczniczej sądów powszechnych – pozostają w stanie niepewności co do zakresu odpowiedzialności karnej. W sytuacji zaś bezpodstawnego odmówienia wykonania tego zabiegu mogą

zostać pociągnięci do odpowiedzialności odszkodowawczej i dyscyplinarnej³.
Konsekwencje finansowe mogą też spotkać podmioty lecznicze.

Powyższe względy wskazują na bezwzględną konieczność podjęcia interwencji legislacyjnej, tak aby zarówno pacjentki, jak i lekarze nie mieli żadnych wątpliwości, w jakich sytuacjach aborcja jest w Polsce legalna.

Zapewniam, że będę monitorował implementację omawianego wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez organy władzy publicznej, w tym sądy.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

³ Jak wskazuje Prezes NRL, Prezes Rady Ministrów miał zapowiedzieć, że odmowa wykonania legalnej aborcji winna być zgłaszana organom ścigania. Jak się wydaje, takie zawiadomienie może być zasadne wtedy, kiedy lekarz odmawia aborcji w sytuacji, gdy zwłoka w udzieleniu tego świadczenia mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia kobiety.